

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті аналізуються методи управління в процесі роботи з проблемними кредитами. Пропонуються конкретні дії, які б дозволили спланувати ефективний план щодо повернення кредитної заборгованості суб'єкта господарської діяльності.

Ключові слова: ліквідація, реабілітація, проблемні кредити, методи управління, реструктуризація боргу.

Постановка проблеми та її актуальність.

Останнє десятиліття тема кредитування є досить актуальною як для державної влади, так і для окремих фізичних та юридичних осіб. Якщо для західних держав життя в кредит – це звична річ, то для нас це все ще є великою подією, зважитися на яку змушують життєві ситуації.

Незважаючи на те, що у кожного позичальника своя кредитна історія, практика свідчить, що велика частина таких кредитів стають проблемними, коли настає час повертати кошти.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему щодо забезпечення повернення кредитів досліджували такі вчені: О. І. Лаврушина, Г. Г. Ковальчук, М. С. Клапкова, В. М. Костюченко, Л. О. Примостка та інші науковці.

На практиці залишаються невирішеними питання законодавчого регулювання певних видів забезпечення кредиту, проведення банком політики щодо оцінки кредитоспроможності позичальника, забезпечення повернення виданих кредитів. Причини неповернення кредитів можуть бути такі, як занадто довірливе ставлення до позичальника; неякісна оцінка кредитоспроможності позичальника; помилки в оцінці забезпеченості позички; неповне відображення в кредитній угоді умов, що забезпечують інтереси банку, відсутність контролю за позичальником у період повернення кредиту, неефективна розробка кредитних портфелів, які необхідно удосконалити та доповнювати у період фінансових криз.

У рейтингу проблемності кредитних портфелів відомий журнал «Forbes» проаналізував показники 31 найбільшого банку з перших двох груп за класифікацією НБУ, що активно працюють на кредитному ринку. Загальний обсяг

кредитів, наданих цими фінансовими установами, становить 84 % усіх кредитів банківської системи. До першої п'ятірки банків за проблемністю кредитного портфеля увійшли UniCredit Bank, Дельта Банк, Укресімбанк, Райффайзен банк Аваль та Укргазбанк [1].

Перераховані вище причини дають нам можливість говорити про необхідність розробки та нормативного закріплення відповідних методів управління за кредитними операціями.

Отже, **метою** цієї статті є вивчення двох основних методів управління у процесі роботи з проблемними кредитами та процедура їх застосування.

Виклад основного матеріалу. Банки, а також фізичні та юридичні особи як суб'єкти підприємницької діяльності, вступаючи в кредитні правовідносини, намагаються задовольнити власні потреби з мінімальним ризиком. Проте, на нашу думку, проблема неповернення кредитів у більшості випадків не виникає раптово. На практиці існує багато сигналів, які свідчать про погіршення фінансового стану як кредитора, так і позичальника, що й сприяє підвищенню ймовірності неповернення кредиту.

Попри те, що кожний проблемний кредит має свої особливості, про виникнення труднощів у позичальника свідчать однакові факти:

- припинення контактів з працівниками банку;
- подання фінансової звітності із затримками, які не пояснюються;
- несприятливі зміни цін на акції позичальника;
- наявність чистих збитків протягом одного, або декількох звітних періодів;

– негативні зміни показників ліквідності, співвідношення власних та залучених коштів, ділової активності;

– відхилення обсягу реалізації продукції та грошових потоків від тих, які планувались при видачі кредиту;

– різкі зміни залишків на рахунках клієнта, які не очікувались та не пояснені [2, с. 112].

Таку інформацію дістають з фінансових звітів, контактів з позичальником, внутрішніх та ринкових джерел інформації. На нашу думку, ринкові джерела інформації є найціннішими, оскільки дають змогу передбачити негативний розвиток подій і вжити певних заходів.

У науковій літературі виділяють два основні методи управління у процесі роботи з проблемними кредитами: реабілітацію та ліквідацію.

Метод реабілітації полягає в розробці спільного з позичальником плану заходів щодо повернення кредиту. Метод ліквідації означає повернення кредиту шляхом проведення процедури банкрутства та продажу активів позичальника [3, с. 104].

Отже проаналізуємо кожен метод окремо.

Рішення про те, який метод краще використати, приймається керівництвом банку залежно від конкретних обставин та результатів попереднього аналізу проблеми. Найприйнятнішим варіантом завжди вважається такий перегляд умов кредитної угоди, який дає і банку, і його клієнту шанс на поновлення нормальної діяльності. Але при цьому необхідно завжди пам'ятати про мету, яка полягає в максимізації ймовірності повного повернення коштів банку. Якщо ймовірність становить менш як 90-95 %, то реабілітацію краще не розпочинати.

Реабілітація – поняття з багатим і різноманітним змістом, має різні загально визнані аспекти, у визначенні сутності яких фахівці опиралися на дослівне значення реабілітації – «відновлення». В юридичній науці поняття «реабілітація» передбачає відновлення доброго імені та юридичних прав у силу скасування раніше визнаної винності [4].

Процес реабілітації складається з декількох етапів:

- збір і підготовка інформації;
- зустріч із позичальником;
- розробка плану дій;

– реструктуризація боргу;

– постійний контроль за виконанням плану.

Реабілітація починається зі швидкого виявлення будь-яких проблем, пов'язаних з кредитом, та причин їх виникнення. Для цього вивчаються: податкові декларації; судові позови для виявлення того, чи є у позичальника інші невикладені боргові зобов'язання; документація на заставу клієнта, особливо у випадках, коли є претензії, відмінні від претензій з боку банку. Працівники банку з розробки планів повернення кредитів мають якомога швидше зустрітися з проблемним позичальником та обговорити можливі варіанти рішення. У процесі відносин між сторонами необхідно виявити, чи готовий позичальник до подальшого співробітництва з банком та прийняття кардинальних, іноді болісних рішень, а також чи існує потенційна фінансова і матеріальна база для успішного їх впровадження. Співробітники банку мають оцінити якість, компетентність та чесність керівництва компанії-боржника, відвідати підприємство і на місці оцінити його майно та діяльність.

Після визначення ступеня ризику для банку розробляється попередній план заходів з поліпшення роботи позичальника. При підготовці плану увага концентрується на аналізі структури балансу та складі грошових потоків, детально перевіряються активи, вивчаються можливості їх ефективного використання. На підставі отриманої інформації план реабілітації кредиту може включати такі конкретні дії:

- введення системи контролю за запасами;
- скорочення або ліквідація надмірних запасів сировини, напівфабрикатів та готової продукції;
- прискорення стягнення дебіторської заборгованості;
- відкладення платежів за кредиторською заборгованістю за допомогою залучення до співробітництва інших кредиторів, включаючи державні організації;
- продаж застарілого обладнання, а також виробничих ліній, цехів, які не приносять прибутку;
- пошук нових можливостей на ринку, або нових ринків;
- вирішення питання про збереження чи зміну структури та асортименту виробленої продукції;

– пошук додаткового акціонерного капіталу від дійсних акціонерів або залучення нових партнерів;

– пошук кандидатів для злиття з фінансово стійкою фірмою;

– зміни у структурі заборгованості, наприклад подовження строків кредиту, отримання пільгових строків, обмін заборгованості на акціонерний капітал, коли банк стає співвласником компанії;

– повна чи часткова зміна керівництва компанії-позичальника або інші форми організаційної перебудови [2, с. 113].

Експертам банку потрібно оцінити суму коштів, яка необхідна для втілення плану реабілітації в реальність, оскільки банк часто повинен самостійно фінансувати ці заходи. Поставлені завдання вирішуються під керівництвом і контролем кредитного інспектора банку чи групи спеціалістів. Але іноді цього буває недостатньо, коли менеджмент компанії показує свою неспроможність керувати в екстремальних умовах. Якщо сторони зацікавлені у мирному та досудовому вирішенні питання, то вони можуть залучити спеціальну групу висококваліфікованих менеджерів та спеціалістів по виходу з кризових ситуацій.

Банківським фахівцям необхідно провести реструктуризацію боргу, установити нові строки платежів та повного повернення суми кредиту, укласти нову тимчасову угоду, якщо проблеми є за своєю природою короткостроковими. Протягом усього періоду реабілітації банк повинен ретельно контролювати дії боржника і бути готовим у будь-який момент до кардинальної зміни попередньо прийнятих рішень і планів.

У процесі реабілітації банк має враховувати не тільки фінансовий стан позичальника, а й загальну економічну та політичну ситуацію у державі. Важко сподіватися на успішне завершення роботи з повернення кредитів в умовах кризового стану економіки. У такому разі суб'єкти мають розглянути всі розумні альтернативи повернення коштів, хоча б часткового. Інші можливості передбачають пошук додаткового забезпечення, використання гарантійних прав, перепродаж кредиту з дисконтом третій стороні. За наявності достатнього забезпечення,

реалізація права на заставу є єдиною реальною можливістю повернення боргу [2, с. 115].

Якщо жоден з розглянутих заходів не дає реальної можливості повернення кредиту, банк відповідно до норм законодавства може використати процедуру ліквідації компанії-боржника.

Згідно Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» ліквідація – припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного господарським судом банкрутом, з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна [5].

У будь-якому разі проведення ліквідації свого клієнта в цілому не поліпшує фінансове становище банку.

Ліквідація може бути спокійною або з ускладненнями, залежно від поведінки власників компанії та зовнішніх обставин. Компанію можливо ліквідувати шляхом її продажу як діючого підприємства або через розподіл та продаж частинами. Іноді процес ліквідації триває досить довго, оскільки потребує відповідного судового рішення, створення ліквідаційної комісії, розгляду претензій усіх кредиторів та організації процесу продажу активів компанії. У деяких випадках банки лише через 2–3 роки повертають свої кредити.

Ліквідація і реабілітація – досить дорогі методи управління проблемними кредитами з точки зору тривалості процесу, фінансових витрат, оплати юридичних послуг. Звичайно, найкраща політика з управління втратами полягає в їх уникненні, але, на жаль, у реальному житті досягнути цього не вдається.

Висновки. На сучасному етапі, коли існуючі методи управління проблемними кредитами не зменшують їх обсягу, є потреба у використанні сучасного інструменту управління проблемними кредитами банків.

На нашу думку, для мінімізації обсягів проблемних кредитів банки можуть скористатися такими основними напрямками вдосконалення методів управління проблемною заборгованістю по кредитах:

- створення окремого підрозділу з управління проблемними кредитами;
- автоматизація організації процесу;

- постійний моніторинг інформації про клієнта;
- своєчасне і адекватне реагування на виникнення проблемного кредиту, у тому числі й шляхом його реструктуризації.

Література

1. *Офіційний сайт журналу «Форбс Україна»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/>

2. *Примостка Л. О.* Фінансовий менеджмент банку: навч. посібник / Л. О. Примостка: – К.: КНЕУ, 1999. – 280 с.

3. *Крухмаль О. В.* Регулювання проблемних кредитів в банках України: теоретичні та методичні аспекти / О. В. Крухмаль // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – № 18. – С. 100–107.

4. *Електронний ресурс:* http://pidruchniki.com/1516111742974/pedagogika/osnovi_sotsialno-pedagogichnoyi_diyalnosti

5. *Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом:* Закон України від 22 грудня 2011 р. № 784-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31 – Ст. 440.

А. П. Билько

Финансово-правовая характеристика методов управления в процессе работы с проблемными кредитами в хозяйственной деятельности.

В статье анализируются методы управления в процессе работы с проблемными кредитами. Предлагаются конкретные действия, которые бы позволили спланировать эффективный план относительно возвращения кредитной задолженности субъекта хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: ликвидация, реабилитация, проблемные кредиты, методы управления, реструктуризация долга.

O. Vilko

Financially-legal description of management methods in the process of work with problem credits in economic activity

In the article management methods are analysed in the process of work with problem credits. Concrete actions that would allow to plan an effective plan in relation to the return of credit debt of subject of economic activity are offered.

Key words: liquidation, rehabilitation, problem credits, management methods, restructuring of debt.